

Otevřenost církve v médiích z hlediska pastorační instrukce

Autor: [Alois Kříšťan](#) – Zdroj: Teologické texty, číslo: [2000/4](#) (Dialog)

Text byl přednesen na setkání „Církev a média 2000“ pořádaném Českou křesťanskou akademií ve spolupráci s Konrad-Adenauer-Stiftung 17. června 2000 v Praze.

Pastorální teologie by se vždy měla snažit o reflexi vztahů mezi teorií a praxí. Z tohoto pohledu je možné uvažovat též o „otevřenosti církve i v médiích“. Církevní dokumenty týkající se médií otevřenost zmiňují. Rád bych uvedl některé formulace a pokusil se zamyslet nad skutečností v praxi, jak je ji možno vnímat z konkrétního média v naší církvi.

1. Otevřenost a její rizika

Pojem otevřenosti představuje kromě jiného schopnost setkání s jiným názorem, pohledem či pojetím věcí. Představuje schopnost jiný názor, pohled nebo pojetí porovnávat s vlastním postojem; představuje i ochotu v případě potřeby, jsou-li k tomu dostatečné důvody, svůj názor nebo pohled změnit. Představuje tedy riziko něčeho vlastního se vzdát. Opakem otevřenosti je uzavřenost, pod kterou si představujeme neochotu sdělovat podstatné věci ze sebe či o sobě a současně i neochotu dozvídat se něco o druhém, o okolí a neochotu podstoupit riziko změny. Otevřenost tak souvisí se svobodou vyjadřování, s dialogem, souvisí i tvorbou veřejného mínění.

2. Pastorační instrukce *Communio et progressio*¹

¹Communio et progressio, pastorační instrukce o sdělovacích prostředcích, vydaná Papežskou komisí pro sdělovací prostředky 23. května 1971. In: Sekretariát České biskupské konference: Dokumenty o sdělovacích prostředcích, Praha, 1996, 21 - 80.

K takto chápané otevřenosti lze uvést několik vyjádření z dokumentu *Communio et progressio* (dále CeP), který stále patří k nejvýznamnějším textům církve zaměřeným na média.

Čl. 26 uvádí: „Svoboda jednotlivce, možnost vyjadřovat své pocity a myšlenky, je bezpodmínečně nutná, aby došlo ke správnému a přiměřenému vytváření veřejného mínění. Proto musíme s Druhým vatikánským koncilem konstatovat, že tato svoboda slova je důležitá pro jedince i pro společnost v rámci mravnosti a společného blaha (GS 59). Spolupráce všech ve službě společného pokroku vyžaduje, aby se nebránilo porovnávání názorů, o nichž se předpokládá, že jsou důležité, aby vzájemné dávání a přijímání, odmítání a doplňování, prostřednictvím shody a kompromisu mohlo sjednocovat ke společnému konání nejlépe podložené a zdůvodněné názory.“ V této souvislosti přísluší médiím

významná úloha, umožňují totiž konkrétní uskutečňování otevřenosti. Média jsou technickým prostředkem, jejich působení určují lidé; CeP pak v čl. 27 zdůrazňuje odpovědnost pracovníků v médiích při tvorbě, šíření a věcné kontrole různých názorů. Pastorační instrukce poté mluví o povolání všech lidí k vytváření veřejného mínění, vybízí k odpovědnosti za vliv na toto mínění podle postavení každého z nás, o zneužívání veřejného mínění a jeho proměnlivosti. Téma uzavírá tím, že „Ve všeobecně a veřejně vyslovených názorech se však vždy projevuje myšlení a vůle společnosti. Proto je třeba se jimi svědomitě zabývat. To platí zvláště pro církevní a světské autority“ (32). Pokud jde o dialog jako projev či důsledek otevřenosti, pak CeP vidí úlohu médií jako velkého kulatého stolu, u něhož se dialog vede; úkol pracovníků v médiích formuluje následovně: „Pracovníci v médiích mají úlohu zástupců a stimulátorů při dialogu ve společnosti. Jsou zároveň moderátory u velkého kulatého stolu, který tvoří prostředky sociální komunikace. (...) Při výběru svých látek musí se pracovníci v komunikaci starat o to, aby byl brán zřetel na všechno, co je nutné pro veřejnost. Budou pečlivě dbát na to, aby se ke slovu dostaly všechny společensky významné skupiny se svými názory“ (73, 74). S úkolem stimulace dialogu ve společnosti, který mediální pracovníci mají, souvisí i odpovědnost: „Na jedné straně musejí respektovat logiku a étos svého povolání, ale na druhé straně musejí mít na zřeteli moc a vážnou odpovědnost, kterou sdělovací prostředky mají“ (76). Že za dialog jako projev či důsledek otevřenosti jsou odpovědni i příjemci, nám možná někdy uniká. CeP k tomu uvádí: „Ovlivňování sdělovacích prostředků ze strany příjemců, a také jejich povinnosti jsou mnohem větší, než se všeobecně předpokládá. Na nich rozhodující měrou závisí, zda bude docházet ke skutečnému dialogu. Když zůstanou pasivní a němí, stane se jednosměrnou komunikační ulicí, i když se pracovníci v komunikaci budou ze všech sil snažit o dialog“ (81). Text dále uvádí, že příjemci mohou sehrát svou úlohu, pokud hodnotí sdělené informace v jejich souvislostech, pokud svědomitě a kriticky vybírají z různých pramenů a pokud svobodně a veřejně vyjadřují souhlas, pochybnosti nebo nesouhlas.

Je třeba také uvést, že otevřenost a z ní vyplývající skutečnosti, kupříkladu dialog, veřejné mínění apod., nemohou být absolutizovány; že mají své hranice, kterými jsou například práva druhého člověka na soukromí, respektování hodnoty druhého, dobrá pověst jednotlivců i celé společnosti, zachovávání služebního tajemství nebo tajemství v zájmu veřejného blaha. CeP k tomu uvádí, že kde je v sázce veřejné blaho, musí být při předávání informací pečlivě zváženy všechny okolnosti (42).

Dosud uvedené skutečnosti mají obecnou platnost, platí však i pro církve v jejím vnitřním životě: „Církvi velmi záleží na tom, aby rostly a prohlubovaly se společné svazky mezi věřícími. K tomu je potřeba komunikovat a vést rozhovor. (...) Jako živý organismus potřebuje církev veřejné mínění, které vzniká na základě dialogu jejích členů. Jen tak je možný pokrok v jejich myšlení a jednání. (...) Zodpovědní církevní představení se postarají o to, aby se v církvi na základě svobody mínění a projevu živě rozvíjela výměna legitimních názorů. Proto budou vytvářet normy a podmínky k dosažení tohoto cíle.“ (114, 115, 116) Uvedený text dále teologicky zdůvodňuje svobodu mínění, k níž jsme osvobozeni Kristem, a tím uschopnění ke svobodnému posuzování ve shodě s jeho vůlí.

Byly-li výše zmiňovány hranice otevřenosti a dialogu obecně, pak v církevní oblasti existuje ještě sféra pravd víry, kterou nelze jednoduše vnést do dialogu s otevřeností, která je ochotná se vlivem postoje druhého měnit. CeP k tomu uvádí v článku 117, že uvnitř církve se otevírá široký prostor pro dialog², nicméně pravdy víry a jejich výklad nelze ponechat libovolným výkladům. Na druhé straně je třeba tyto pravdy předkládat, vysvětlovat, a uskutečňovat požadovaná rozhodnutí přiměřeně různým dějinným epochám a místním kulturám. „Všichni katolíci mají právo a povinnost, drží-li se učení církve, svobodně hledat hlubší porozumění zjeveným pravdám a i za stále se měnících společenských poměrů o nich věrohodněji svědčit. Tato svoboda dialogu v církvi nikterak nezatěžuje její soudržnost a jednotu; naopak v nerušeném procesu vytváření veřejného mínění může vznikat jednomyslné společné jednání.“ (117) Předpokladem takového dialogu je podle instrukce láska a snaha spolupracovat, budovat, nikoliv bořit.

2Jako ilustraci mám na mysli např. některá vyjádření v časopise AD z oblasti morální teologie, o jejichž formulacích by bylo zřejmě užitečné vést věcnou diskusi mezi morálními teology, avšak na příslušnějším místě; podobně charakteristika současné pastorace mládeže v ČR by mohla být diskutována na jiné platformě než v knižní publikaci (Kaplánek M., Pastorační mládeže, Salesiánská provincie Praha, 1999) a následně v časopise Budoucnost církve. Podobných příkladů by se patrně našlo více.

I uvnitř církve je třeba rozlišovat místa vhodná více či méně k otevřenosti či dialogu; jinými slovy, ne všechna média jsou vhodná pro otevřenost všem tématům a ne ve všech je vhodné vést dialog o všem. Stojí za úvahu, zda některá napětí v souvislosti s médii neplynou z toho, že tato média suplují jiné nebo neexistující platformy pro dialog.² CeP k tomu uvádí v článku 118, že je nutno rozlišit mezi vědeckým bádáním a vedením věřících. V oblasti odborné je třeba nezbytné svobody k výměně výsledků v člancích a knihách, při vedení věřících se má dbát na to, aby jako církevní nauka byly předávány pouze ty názory, které jí skutečně jsou. Instrukce ovšem předpokládá, že ne vždy se to zdaří, řešení vidí ve výchově příjemců: „Ostatně situace komunikace s sebou přináší skutečnost, že se často nové, ještě nevyzrálé názory teologů objeví na nepravém místě. Takové názory nesmějí být zaměňovány s výpověďmi řádného církevního úřadu a příjemci je musí brát kriticky. Zároveň by měli mít na paměti, že smysl takových zveřejněných názorů je nezřídka zkreslen způsobem podání a jednodušším jazykem sdělovacích prostředků.“ (118)

K potřebě otevřenosti uvnitř církve považuji za užitečné uvést: „Chce-li církev být živá a skutečně plnit své úkoly, musí existovat mezi církevními autoritami v každé rovině i mezi katolickými institucemi a věřícími stálý obousměrný a celosvětový tok informací a názorů. K tomu je třeba vytvořit odpovídající instituce s dostatečným vybavením, např. informační služby, tisková střediska, centra setkání a pastorační rady.“ (CeP 120)

3. Příklad církevně mediální praxe

V předchozím odstavci je uvedeno několik myšlenek z církevního dokumentu k tématu otevřenost-církev-média. Vztahovaly se především na vnitrocírkevní oblast. Jako pokus o jistou konfrontaci pastoračních dokumentů s naší českou situací v praxi uvádím text Katolického týdeníku z 2. 11. 1999. Katolický týdeník považuji v této souvislosti za relevantní jednak pro jeho náklad a majitele (kterým je Česká biskupská konference), jednak proto, že je jedním z nejméně kontroverzních tiskových médií. V uvedeném čísle se v rubrice Slovo šéfredaktora uvádí: „(...) Možná některým z vás bude připadat tento týdeník jako příliš 'věstníkovitý'. Ale i na to bude třeba si zvyknout. Pokusili jsme se totiž o poněkud živější a čtivější pojetí Katolického týdeníku, to se však nesetkalo s příliš příznivým ohlasem. Problémem je to, že podle Vašich ohlasů, kterých se nám dostalo, si vlastně nepřejete diskusi, dialog, nechcete číst různé názory na jednu a tutéž záležitost. Žádáte, abychom psali jasně, jednoznačně, abychom různost názorů pokud možno nepřipustili a když, abychom jasně komentovali, který je ten správný. Nechcete být zkrátka připraveni o poslední jistoty, které Vám ještě zbyly. Chápu tyto obavy, jakkoli se mi nezdá, že byste v dnešních médiích, včetně těch katolických, byli uchráněni různosti názorů. Nezbyvá mi však, než abych na Vaše názory bral ohled. Vyjdu vstříc také požadavku, aby dopisová stránka zobrazovala spíše pozitivní jevy, abychom nedávali prostor negativní kritice a úzké vrstvě nespokojenců. Od Nového roku bude tedy dopisová stránka vlastně komentovaným souhrnem redakční pošty za uplynulý týden. K tomu přiřadíme několik dopisů, které vyvolají pocity spíše libé než nelibé. (...)“.³

³Katolický týdeník 47/1999, s. 2 (zdůraznění v textu - A.K.).

Domnívám se, že existuje určitý rozdíl mezi požadavky pastorační instrukce a vytyčeným směrem Katolického týdeníku.

Osobní poznámka: Jakmile uvedený text vyšel, četl jsem jej studentům právě v souvislosti s pastorační instrukcí, a to jak na Teologické fakultě Jihočeské univerzity, tak na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Z reakce⁴ relativně pestrého spektra posluchačů (studenti denní i dálkoví, laici i kandidáti kněžství; ale i pracovníci některých církevních institucí) vyplynulo, že velmi málo z nich uvedený text četlo; někteří čtou KT, ale nikoliv uvedenou rubriku. Druhým poznatkem bylo, že takřka nikdo se s šéfredaktorovým označením neidentifikoval, většinou všichni požadovali dialog, otevřenost i různost názorů.⁵ Třetí poznatek, který považuji za velmi důležitý, ukázal, že ač jsme většinou jiného mínění, málokdo z nás dává zpětnou vazbu. Málokdo z nás sdělí šéfredaktorovi, že s jeho závěry z nějakých důvodů nesouhlasí. Slova pastorační instrukce vyzývající příjemce k aktivitám v dialogu a otevřenosti nám nejsou vlastní.

⁴Uvedené reakce uvádím jako autentické postřehy, nikoliv jako hodnoty reprezentativního průzkumu. Domnívám se ale, že i jako takové mají ilustrační význam.

⁵Vyskytly se otázky, zda text je provokace či rezignace. Druhou variantu pak potvrdil text v dvojčísle 19. a 26. prosince, kde Milan Badal oznámil svou rezignaci včetně harmonogramu její realizace. Srov. Slovo šéfredaktora, Katolický týdeník 51-52/1999, s. 2. Že došlo k vývoji,

se ukazuje v tiskové zprávě dubnového plenárního zasedání ČBK, která uvádí, že biskupové vyjádřili spokojenost s dosavadní koncepcí listu a P. Norberta M. Badala pověřili vedením KT na další tříleté období (viz zpráva Tiskového střediska ČBK 000380). Uvedenou „spokojenost s dosavadní koncepcí“ je nutno chápat v celkovém záměru, nelze ji automaticky vztahovat na řešení dopisové stránky či jiné jednotlivosti.

Přivítal bych, kdyby tak kategorická slova od šéfredaktora periodika tohoto typu vzbudila širší debatu nad otázkami: Jsme takoví? Identifikujeme se jako čtenáři s tím, jak jsme byli označeni? Přejeme si novou koncepci zacházení s dopisy? Uvedené otázky nejsou v žádném případě chápány jako výtky Milanu Badalovi (jehož práce si vážím), jsou spíše „zpytováním svědomí“ vlastního postoje k otevřenosti a dialogu, k tomu, jakou hodnotu zaujímá, zda se smírím s uvedenými slovy.

4. Závěr

Účelem tohoto příspěvku není jakkoli kritizovat koncepci KT, spíše si klást otázku, zda uvedený posun je ve směru církevních dokumentů; zda jej všichni skutečně schvalujeme, zda nás tato problematika principů otevřenosti a dialogu vůbec zajímá, zda zájem vyjadřujeme. Akceptujeme-li zásadní slova M. Badala a platí-li o naší církvi, pak je otázkou, neměli-li bychom být velmi skromní v proklamacích či ambicích vnášet hodnoty do společnosti, ale spíše se snažit vybudovat platformy či mechanismy zavedení těchto hodnot dovnitř církve.⁶ Jednou z možností by mohl být plenární sněm, při uvedených slovech je však jeho úspěch diskutabilní. Jinou otázkou by bylo, co vše může být důvodem oné nechuti k otevřenosti. Zda je to obava, aby naše otevřenost světu nesklouzla k tolerování jednostrannosti či omylů nebo do podbízení se módám. Otázka, kolik vlastního do dialogu vnášíme a v čem se přizpůsobujeme. A nakolik jsou tyto obavy oprávněné.⁷

⁶Je to potřebné z věci samé, kromě toho se tento nedostatek hodí vždy do článků typu „Katolický týdeník dál od čtenářů“, srov. Haló noviny, 19.1.2000, s. 5.

⁷Uvedené otázky formuloval Václav Frei (poznámky k setkání „Církev a média 2000“, ČKA 17.6. Praha, pracovní manuskript). - 8. Slovo šéfredaktora, Katolický týdeník 51-52/1999, s. 2. Podobně o tom svědčí analýza čtenářských dopisů KT, kterou pro potřeby studijního dne biskupů o polarizaci provedl Dr. Václav Frei.

Nebo je možné, že to s námi není tak špatné, pak je ale třeba dát patřičným způsobem najevo zpětnou vazbu, sdělit, že diagnóza stanovující odmítání otevřenosti se mýlí. To tak trochu vyplývá již ze zmiňovaného Slova šéfredaktora v prosincovém dvojčísle, kde se uvádí: „Mnozí z Vás zareagovali povzbudivými dopisy (...). Nyní se ozýváte jako protipól (...) a chcete týdeník takový jaký je, se snahou přinášet diskusi, různé názory, rozdílné pohledy na všechna možná témata.“⁸